

ČLANCI

GLAZBENA ZRNCA IZ BOSNE

Glazbeno stvaralaštvo u Bosanskoj Krajini

Zdenka Miletić

Gledam kroz prozor sobe i nagađam kakav će biti dan. Spustih pogled pod prozor, a s jasmिनovog grma mi se osmjehnu nekoliko bijelih i mirisavih cvjetova. Lijep će biti, pomislila sam, iako je jutarnje nebo s južne strane prošarano sivom oblaka. Za čas se našao na ulici koja je kao i druge već oživila. Moji koraci zastadoše na trenutak pred spomenikom. Da, to je fra Ivan Franjo Jukić! Stojim i mislim. Jedva mi padoše na pamet lijepe junačke pjesme koje je on skupio i izdao. Tek putem sam se sjetila pripovijesti *Carigradski derviš* i *Dram jezika* iz zbirke koju je izdao pod naslovom *Plandovanja zabavna*. Naknadno sam proširila znanje o tom franjevcu, čiji spomenik s pravom resi rodni mu grad. Banjalučanin, rođen 1818. nakon završenih bogoslovnih i filozofskih nauka u Zagrebu i Vesprimu vrati se u Bosnu da digne ustanak. Da ga spasi, redodržavništvo ga pošalje na neko vrijeme u Dubrovnik. Vrativši se postavljen je za župnika u Varcaru. Nakon neuspjele pobune Krajišnika kod Jezera, dođe Jukić Omer-paši Latasu, koji je procjenjivao učinjenu štetu. Kroz razgovor mu se svidje Jukić i postadoše prijatelji. To je Jukić iskoristio za sve slobodniji rad na dobrobit kršćana. Radi toga Latasa optuže u Carigrad. Da se obrani pred Portom, uhvati Jukića i na konju sa samarom pošalje ga u progonstvo u Carigrad. Ovo putovanje opisuje Jukić, i jedno je od najzanimljivijih njegovih putopisa. Napisao je i povjesnu raspravu *Hrvoje Vukčić*, zatim, *Zemljopis i povjestnicu Bosne*, na kojoj je potpisan pseudonimom Slavoljub Bošnjak. Umro je i pokopan u Beču.

Produžila sam do postaje međugradske autobusne linije. Čekajući opazila sam nedaleko neobičnu građevinu, za koju mi jedan čovjek reče da ju nazivaju Kastel. To bi povod da sam se malo bolje pozanimala za povijest Banja Luke. Silazim s autobusa na malom križanju, odakle me puteljak povede uzbrdo do samostana. Zelenilo voćnjaka uz put, a u travi tu i tamo bljesne još po koja kap rose. Zvonim na vratima. Fra Alojzije mi je već pripremio potrebni dio arhiva za rad. Listam, čitam, prolazim stoljećima. Sa zadovoljstvom sam zastala kod poznatog mi imena:

Fra MATO BANJALUČANIN

Rodom iz Banja Luke, živio je u 17. stoljeću. Ubiraja se među prve franjevece glazbenike. Svojim djelom *Regulae cantus* iz 1687. omogućio je stjecanje znanja iz glazbe. To je zapravo prva školska knjiga kod nas, namijenjena početnicima u sviranju i pjevanju. Knjiga je pisana rukom i na talijanskom jeziku. Veličina joj je 23 x 18 cm, sa 59 ispisanih stranica. U knjizi se nalaze osim teorijskih uputa za sviranje i pjevanje još i razni crkveni napjevi na latinskom i hrvatskom jeziku. O

piscu govori zapis da je bio izvrstan orguljaš i skladatelj. Mnogim tekstovima na talijanskom jeziku dao je glazbeno ruho, a skladao je i dobar broj skladbi za sviranje. Knjiga *Regulae cantus* nalazi se u samostanu Kraljeve Sutjeske, te je njezin detaljan opis objavljen.

Fra AUGUSTIN ČENGIĆ

Rođen je 1855. g. u staroj Rijeci kod Ljubije. Teološke i filozofske nauke završio je u Ostrogonu i Italiji 1881. Kroz deset godina bio je profesor u Asizu, poslije čega se vratio u domovinu. Postao je generalni vikar biskupa Markovića u Banja Luci, župnik u Bihaću, a odatle dolazi u samostan na Petrićevac gdje je i umro 1911.

Kao glazbenik osniva 1898. g. Hrvatsko pjevačko društvo »Nada« u Banja Luci, kojem bijaše prvi član utemeljitelj, prvi predsjednik i prvi zborovođa (3 god.). Da je bio glazbeno obrazovan i da se bavio glazbom govore činjenice. To su dva izdana djela o glazbi, od kojih prvo nosi naslov *Crkveno pjevanje*. U njemu tumači povijest i teoriju crkvene glazbe, pri čemu daje prednost koralnom pjevanju. Listam to djelo koje ima više poglavlja, a idu ovim redom:

Povijest crkvenog pjevanja i razvoj notacije
Teorija crkvenog pjevanja, melodija, ton, mjera

Solmizacija i razmaci među tonovima, jednoglasje diton itd.

O tonovima

Intonacija psalama

Modulacija

Intonacija svagdanja i svečana

Na kraju knjige daje upute kako će se lakše zapamtiti tonovi.

Drugo djelo nosi naslov *Priručna knjižica*. Tiskana je, kako sam pisac kaže, za katolički puk i škole banjalučke biskupije. U njoj su prikupljene stare bosanske crkvene pjesme i molitve za koje se posebno zalaže.

Fra ALOJZIJE ATLIJA

Rođen u staroj Rijeci kod Ljubije 1915. g. Klasičnu gimnaziju je završio u Visokom, a bogoslovne nauke je studirao u Sarajevu i Italiji. Sviranje i kompoziciju uči kod profesora Franje Matijevskog. Od mlađih dana sudjeluje u pjevačkom zboru i gudačkom orkestru bogoslovije u Sarajevu. Posjeduje poseban smisao za glazbu; svira glasovir, violinu i orgulje. U novicijatu, klerikatu i bogosloviji vrši dužnost orguljaša i zborovođe. Kasnije, kroz sve godine svoga službovanja do danas bavi se sviranjem i vođenjem crkvenih zborova.

Skladateljskim radom počeo se baviti od 1933. god. Prvi radovi su mu: *Ave Maria*, *Himna Sv. Anti*, *Himna Mariji* (verzija na himnu Poljaka), a potom slijede:

Dječja misa, za dva glasa i orgulje
Tri pučke mise, za orgulje, jedan i dva glasa
Misa za pokojne,
Hvali Sion, za tri glasa i orgulje
Sva si lijepa, za orgulje, ženski i muški zbor
Uskrsni himan
Velik je Gospod Bog

Neke od ovih kompozicija nisu potpuno dovršene. Kao glazbenik afirmirao se na javnim nastupima u ulozi zborovođe. Od spomenutih kompozicija donosim priloge iz mise.

Pučka misa (za jednogl. i dvogl. pjevanje)
 Gospodine

Umjereno Alojzije Atlija (1977)

Go - spo - di - ne, smi - luj se.
 Kri - ste, smi - luj se.
 Go - soo - di - ne, smi - lui se.

Ovim našim suvremenikom iscrpljen je kratak popis glazbenih stvaralaca Bosanske Krajine u duhovnoj glazbi.

Potisnuh misao da je vrijeme nekad glavnica, i odlučih se u poslijepodnevnu šetnju. Krenula sam u nepoznat mi dio grada, prema Gornjem Šeheru. To je stara Banja Luka koju spominju prvi put 1494. g. Grad Banja Luka proteže se s obje strane Vrbasa u podnožju planina Starčevice i Ponira. Putopisac A. F. Giljferding 1857. g. zapisao je: Dužeg a užeg grada ja nisam na svijetu vidio, proteže se duž Vrbasa šest vrsta. Stara povijest Banja Luke i krajeva oko nje slična je kao i kod drugih bosanskih gradova. Ilini, Rimljani, Huni, Goti, Bizantinci smjenjuju se, nakon čega dolaze Slaveni. Smatra se, da je tom prilikom u Banja Luci stradala rimska naseobina Castra. Otkopavanjem u tvrđavi Kastel nađeno je nekoliko slojeva

arheoloških nalaza sve do rimskog perioda. Banja Luka ulazi u sastav bosanske države za kralja Tvrtka, ali tek početkom 16. stoljeća osvojiše je Turci, kada postaje sjedište sandžak-bega. U tom periodu razvija se Donji Šeher, sadašnja Banja Luka. Za Ferhad-paše Sokolovića gradilo se dosta. Iz tog doba je čuvena »Ferhadija džamija«, jedna od najljepših u Bosni. Zaista impresivno djeluje svojom arhitekturom i unutrašnjom izradom. Obidoh Sahat-kulu, čuveni most preko Vrbasa iz tog doba itd. Grad se u 16. st. privredno razvija jer su stanovnici oslobođeni poreza zbog blizine granice da bi bolje čuvali državu. Kasnije ukidanjem te vlastite, dolazi do pobuna bosanskih feudalaca, koje guši čuveni Omer-paša Latas (bjegunac iz austro-ugarske vojske koji u Banja Luci prijede na islam). Pred okupacijskom austro-ugarskom vojskom dižu se muslimani na otpor, i tom prilikom strada franjevački samostan. Na strani okupacijske vojske borio se i hrvatski književnik Eugen Kumičić, koji opisuje te dane u pripovijesti *Pod puškom*.

U predvečerje stigoh do Gornjeg Šehera desnom obalom Vrbasa. Prijedoh most da bi se drugom obalom vratila. Kuće bosanskog tipa smjestile se u zelenilu vrtova i šljivika. Svracam u jednu da vidim način korištenja sumpornih izvora kojih je ovdje dosta. Oni služe, a služili su još u rimsko doba, za liječenje reumatskih bolesti. Vlasnici zemljišta na kojima su izvori dovode ljekovitu vodu u kabine uređene u prizemlju svojih kuća. Nadzor vrši sanitarna služba, reče mi jedan vlasnik.

Vraćam se. Vrbas šumi i pjeni. Dok prolazim mimo šljivike, osjećam kako se proljetni dan može sakriti u jedan jedini pupoljak, ili u malo ševino gnijezdo tu u brazdi njive. Dan se bliži kraju. I sva radost proljetnih večeri njiše se na granama punim bijelog behara. U jednoj bašci utihnu govor, ali za kratko. Dva ugodna ženska glasa započeše jednoglasno:

Put putuje Latif-aga
Sa jaranom Sulejmanom.
Moj jarane, Sulejmane,
Je'l ti žao Banja Luke,
Banjalučkih teferića,
Kraj Vrbasa akšamluka? . . . .

Zastadoh slušajući. Čini mi se, bez pjesme u predvečerje ne bi bio potpun ugođaj ovoga ambijenta. Moje misli dodirnuše se rodnog mi kraja. Od mojih ranih godina doimalo me se to jednoglasno pjevanje djevojaka iz susjedstva s prizvukom čežnje. Rasla sam uz te popijevke, i uz pjevanje moje majke. Bi mi ugodan taj trenutak. Ubrzavši korak napustila sam ovaj dio grada, nastanjen isključivo Muslimanima. Stigavši u centar, susrećem mnoštvo mladog svijeta koji šeće i veselo čavrlja pod snopovima svjetla što ih rastresaju ulične svjetiljke.

¹ Franjo Matejovsky je po narodnosti Čeh. Glazbu uči i završio u Pragu. Poznat kao skladatelj, dirigent i pedagog. Djelovao je u Sarajevu, gdje je osnovao prvu glazbenu školu.

² Povjesne podatke crpila iz djela: *Kultura i bosanski franjevci* (II dio) od Fr. J. Jelenića.